

PSYKIATRIIN 50 ÁR

Í DAG BER TIL AT LIVA VIÐ SÁLARLIGUM AVBJÓÐINGUM

Tilgongdin frá innleggjan til ambulantu viðgerðina hefur havt við sær, at fólk í dag hava tað betri, og tey megna eitt vanligt lív hóast sálarligar avbjóðingar. Eingin er ein diagnosa. Men okkum tørvar opinleika og tolsemi fyri at koma á mál

Psykiatriska viðgerðin í Føroyum er ung við einans 50 árum á baki, og hartil hefur hon verið í gjøgnum umfatandi broytingar, síðani hon byrjaði. Í dag vera allarflestu sjúklingar viðgjørdir ambulantly. Ambulant viðgerð fevnir um nóg og ymisk tilboð, og hugtakið ambulantly tilskilar einamest, at ein ikki er innlagdur. Tvs, at sjúklingar koma inn á psykiatriska ambulatorið til samrøður av ymsum slag.

Vit bjóða kognitivar viðgerðir fyri bólk og einstaklingar, og vit royna sum útgangsstøði at skipa viðgerðina fyri bólk, eitt nú innan tunglyndi og ótta. Men eru fólk ikki klár at luttaka í bólk, kunnu vit eisini taka samrøðurnar einsær, greiðir leiðari, Birgit Andersen, frá.

Vaksin við ADHD er eitt av teimum økjum, sum ambulanta viðgerðin tekur sær av, og tekur hon sær av útgreining, viðgerð og upp-fylgning.

Tíverri eru tað fleiri vaksin sum ongantíð hava fingið hjálp til hesar avbjóðingar, tá tey vóru børn ella ung, og enn bíða eftir at fáa hjálp. Tað eru ikki so nógv ár síðan, at vit byrjaðu at útgreina vaksin við hesum avbjóðingum. Hildið var, at tað var nakað, sum bara børn høvdu. Men øll hava jú eina ferð verið børn, og vit siggja fleiri vaksin, sum ongantíð hava fingið staðfest sjúkuna og harvið heldur onga hjálp.

Eisini hoyrir oligofreni til deildina, sum snýr seg um fólk, sum hava menningartarn og sálarligar avbjóðingar.

Psykiatrisk depilin hefur samstarv við konsulent, sum er serlækni innan økið, og hesin hefur samrøður við sjúklingin, familjuna og bústaðin hjá sjúklinginum. Birgit greiðir frá, at tað er av stórum týðningi, at tey avvarðandi eru við í viðgerðini av sjúklinginum.

Tað hefur týðning, at tey avvarðandi eru við, fyri at viðgerðin kann lukkast, tí familjan er sum oftast partur av umhvørvinum hjá tí einstaka, og tað eru tey, sum kenna viðkomandi best.

'Hjá Árna'

Birgit er sjúkráttarfrøðingur, og hon hefur starvast í Psykiatriini í 31 ár. Hóast starvið er eyðkent av sjúku og sálarlívum, er hon fegin um, at hon fyri 31 árum síðani valdi at geva psykiatriini eina roynd. Ætlanin var, at hon bert skuldi vera eitt ár fyri at royna okkurt nýtt.

Men eg fór ongantíð avstað aftur. Mær hefur dámt ógvuliga væl í psykiatriini, og tað geri eg framvegis. Tað er eitt

gevandi arbeiði, har ein má arbeiða við sær sjálvum sum persóni og í mun til arbeiðið sum heild. Tað hendir nóg innan hetta økið, og tað at vera við til at gera ein mun fyri tey fólkini eg mæti, tað er motiverandi í sær sjálvum - og eftir 31 ár haldi eg tað framvegis vera eina spennandi uppgávu.

Fyri 31 árum síðani hevði depilin fleiri enn 70 seingjarpláss, og tað var vanligt, at sjúklingar búðu á Psykiatriska deplinum, sum eisini varð róptur 'Statshospitalið' ella 'hjá Árna'. Navnið kom av, at fólk við sálarligum avbjóðingum fyrr vóru send til Danmark, og tá psykiatarin Árni Olsen síðani fekk í lag avtalum um at taka sjúklingarnar heim aftur úr Danmark, varð deildin á mannannunni rópt 'Statshospitalið' ella 'hjá Árna'.

Tá eg byrjaði at arbeiða her í 1988, vóru tað framvegis fólk, sum búðu á deildunum. Tey búðu fyri til seks fólk á nøkrum stovum, annars vóru tey tvey og tvey á hvørjari stovu. Tað vóru bert tveir einastovur á hvørjari

deild. Inni á deildini royndi man at skipa ein gerandisdag fyri sjúklingarnar, við at tey luttóku í ymsum slag av arbeiði og ítrivum, sum at velja eplir o.a.

Fleiri av teimum, sum fluttu heim og inn á deildina her, eru ikki til longur, meðan onnur eru komin seg so mikið væl, at tey eru flutt á sambýli í dag.

Í dag telur innleggjardeldin 19 pláss, og hon er býtt í tveir viðgerðardeildir, eina intensiva lukkaða deild og eina opna deild.

Hjálp í nærumhvørvinum

Seinast í 1980 árunum og fyrst í 1990 árunum varð byrjað at veita viðtalur uttan fyri depilin. Psykiatarar fóru út um landið at vitja læknaviðtalurnar hjá kommunulæknunum fyri at hava viðtalur við teir borgarar, sum høvdu psykiatriskar avbjóðingar. Hetta var ein liður í at veita borgarum tænanastuna í nærumhvørvinum, men átakið datt niður fyri, tá kreppan kom. Um ein skuldi hava hjálp og viðgerð, so noyddist ein til

Havnar og lata seg innleggja.

Birgit greiðir frá, hvussu kognitiva viðgerðin vaks fram miðskeiðis í 1990 árunum.

Tá varð ein innlagdur fyri at fáa kognitiva viðgerð. Ofta í ein heilan mánað, sum merkti, at ein varð tikin frá sínari familju, starvi og sínum gerandisdegi sum heild.

Í dag er nógv tann størsti parturin av viðgerðini á psykiatriska deplinum ambulantly, og tað er úrslit av einari tilgongd, sum er bygd upp yvir nógv ár. M.a. byrjaði man aftur í 2007 við at bjóða økispsykiatriina í nøkrum ørtum av landinum, við tí fyri eyga at veita viðgerð og røkt í nærumhvørvinum hjá borgaranum. 10 ár seinni dekkar tænanastan alt landið.

Í dag verður dentur lagdur á týðningin av at hjálpa sjúklinginum, har hann er. Tó so, viðhvørt er tað neyðugt at innleggja, og tí skal tað vera móguleiki fyri, eisini framvir.

Í ambulantu viðgerðini koma fólk til viðtalur, regulering av heilivágsviðgerð,

PSYKIATRIIN 50 ÁR

sosiálari færleikavenjing, stak- og bólkaviðgerð og undirvísing av ymsum slag, bæði um ta avbjóðing ein hevur og fyri at læra at handfara avbjóðandi støður øðrvísi.

Tað er gott at møta øðrum, sum kenna til tær avbjóðingar, ein sjálv hevur, og á tann hátt kunna sparra um góð ráð. Ofta kenna fólk seg einsamøll við sínnum avbjóðingum, og tí er tað mangan gevandi at kunna hitta onnur eisini.

Tabu og stigmatisering

Fyrr var ofta hildið, at ein sum hevði eina sálarsjúku ikki kundi gera nakað, ella at tey altíð fóru at hava tað ringt. Í dag halda vit okkum burturi frá at seta líkheitstekin millum persón og diagnosu.

Fólk hava ikki havt so stóra vitan um sálarsjúku, og tí kundi tað virka sum var tað nakað gátuført fyri nógv. Men eingin er ein diagnosu. Í onkrum tíðarskeiðum er tann rakti tarnaður av sjúkuni, men tey koma fyri seg aftur. Tí

er tað týðningarmikið at fáa vitan og kunning um sálarlíga heilsu út til fólk, og ikki minst at fáa avstigmatiserað sálarsjúku.

Tað gleðiliga í dag er, at fólk koma so nógv fyrr í viðgerð nú, soleiðis at tey ikki eru so merkt av sínari sjúku.

Onkur sjúka kann gera, at ein missir grundleggjandi færleikar, og vit vita, at skjót viðgerð kann fyrbyrgja hesum. Vit kunnu fyrbyrgja longri sjúkragegu, sum so eisini krevur longri viðgerðartíð osfr. Tabu og stigmatisering er heldur ikki líka stórt, sum tað var fyrr, og yvirskipað haldi eg, at vit førka okkum rætta vegin. Stigmatisering og tabu er tað tíverri nógv av innan psykiatri, men av tí at fólk eru meir opin, minkar stigmatiseringin.

Birgit greiðir frá, at tað ger ein mun, tá kend fólk stíga fram og fortelja sína søgu, serliga tá tað eru aðrir føroyingar, sum fortelja. Tað er umráðandi at fáa tær positivu søgurnar fram, tí tær gera mun og kveikja vón.

Fyrr var fatanin tann, at um tú vart rakt av sálarsjúku, fórt tú altíð at "vera" sálarsjúk. Í dag vita og siggja vit, bæði í tí dagliga og í granskningini, at tað langt frá er so. Tað ber til at koma seg og at hava eitt vanligt lív, hóast tú hevur sálarlígar avbjóðingar. Men tað er týðningarmikið at fáa røttu hjálpina sum skjótast fyri at fyrbyrgja, at sjúkan ger óneyðugan skaða.

Vit vóru heldur ikki so varðug við leiklutin hjá teimum avvarðandi fyrr – vit hugsaðu ikki um tey avvarðandi sum ein stuðul fyri tann, sum hevði avbjóðingar ella var sjúk. Í dag er øðrvísi. Nú leggja vit okkum eftir at hava avvarðandi við sum samstarvsparter í gongdini hjá sjúklinginum at koma seg aftur. Vit hava í dag eisini eitt starvsfólk, ið er sett sum avvarðandi umboð, sum burturav tekur sær av at tosa við avvarðandi um teirra tørv undir slíkum umstøðum.

Opinleiki og tolsemi

Tað krevur ávísing frá kom-

munulækna at koma í viðgerð á Psykiatriska deplinum. Síðan verður støða tikið til, hvør viðgerð er best, og ein ætlan verður síðani lögð um uppfylging hjá møguligum lækna, sálarføðingi, økispsykiatri, viðgerð við uppfylgjandi samrøðu við sjúkrarøktarfrøðing osfr.

Í ambulantu viðtaluni fyri vaksin, er talan um fólk yvir 18 ár, og í løtuni eru á leið 1.200 fólk knýtt at Psykiatriska deplinum. Tilsamans starvast 22 starvsfólk á Psykiatriska ambulatoriinum, harav 12 í Økispsykiatriini. Harumframt eru onnur, sum eisini eru knýtt at ambulantu viðgerðini, tað veri seg lækna, sálarføðingar, ergo- og fysioterapeutar og onnur við.

Samstundis sum tað sæst eitt jaligt rák, við tað at fólk eru alsamt meir opin um sínar sálarlígu avbjóðingar, sæst eisini ein munur á, at nakað er lættari at tosa um enn annað, tá tað kemur til sálarlígar sjúk-

ur. Tað visir seg, at ótti, angist og tunglyndi eru lættari at tosa um, enn eitt nú psykosur.

Opinleikin hjá fólkum er við til at skapa meir uppmerksemi um støðuna hjá fólkum, sum hava sálarlígar avbjóðingar og er á tann hátt við til at minka um tabu og stigmatisering. Somuleiðis er eisini at gleðast um, at í samfelagnum sum heild er eisini stórri tolsemi og vilji til at geva fólkum møguleikan at koma út á arbeiðsmarknaðin.

Øll hava nakað tey kunnu bjóða inn við, og vit hava øll tørv á at hoyra til, og at onkur hevur tørv á okkum. Eg siggi tað sum part av míni uppgávu at arbeiða út frá tí fatan, at sjúklingurin kann koma fyri seg. Í dag snýr tað seg um at koma skjótt í viðgerð, soleiðis at ein kemur fyri seg so skjótt sum til ber, uttan at ein noyðist at gevast við skúlagongd ella arbeiði. At ein kann varðveita ein gerandisdag, hóast ein til tíðir kann hava sálarlígar avbjóðingar.